

SECTION 1. SLAVIC LANGUAGES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-520-4-1>

MEANS OF EXPRESSING THE AUTHOR'S MODALITY IN EPISTOLARY DISCOURSE

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОЇ МОДАЛЬНОСТІ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Pavlyk N. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language and Journalism
Berdyansk State Pedagogical University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Павлик Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та
журналістики
Бердянський державний педагогічний
університет
м. Запоріжжя, Україна*

Дослідження епістолярного дискурсу в межах сучасної антропоцентричної парадигми набуває особливої ваги, адже лист як найдавніша форма міжособистісного спілкування в часі і просторі позначений високим рівнем взаємодії мовців та увагою до суб'єктів комунікації. У пропонуваній роботі увага прикута до категорії адресатності – однієї з ключових компонент епістолярного тексту, важливих для з'ясування дискурсивного механізму листа, що уможливує опис комунікативно-прагматичної, структурно-типологічної, жанрово-стилістичної сутності різних типів епістолярного дискурсу, а також інтерпретацію взаємин між адресантом та адресатом. Епістолярний жанр і досі залишається актуальним засобом міжособистісної вербальної взаємодії у сучасному світі (наприклад, листування в соціальних мережах), він дозволяє людям обмінюватися думками, почуттями, емоціями тощо на великих відстанях. Метою статті є розгляд категорії адресатності епістолярію у контексті комунікативно-прагматичного аналізу дискурсу.

Аналіз дискурсивних механізмів епістолярного тексту тісно пов'язаний із виявленням лінгвальних і комунікативно-прагматичних ознак фактора адресанта, що включає, зокрема, постать автора як мовну особистість, його індивідуальну когнітивну картину світу, ті художні системи і мовні парадигми, які функціонують у певний історичний період і якими володіє сам автор, врешті, його психічний та емоційний

стан у конкретний момент тощо. У сучасній лінгвістиці *адресантність* – це «1) підкатегорія антропоцентричності як репрезентація в дискурсі, тексті світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, емоцій реального автора у вигляді автора-функції, що інтерпретований реальним читачем як постать адресанта; 2) репрезентація у процесі спілкування особистості адресанта (ідей, позицій, світогляду тощо)» [3, с. 8].

Важливо наголосити, в аналізованому типі дискурсу увага прикута до адресанта як виразника авторської модальності, що традиційно проявляється у ставленні відправника передусім до адресата листа, його змісту чи описуваної ситуації, до самого себе та ін. Модальність кваліфікують 1) як граматичну або семантико-граматичну багатоаспектну категорію, що виражає відношення змісту висловлення до дійсності та оцінку цього відношення з боку того, хто говорить (або пише); 2) функційно-семантичну мовну категорію, що є носієм різних видів відношення повідомлень до дійсності, мовця до того, про що він повідомляє слухачеві [3, с. 457]. Суб'єктивне ставлення адресанта до змісту повідомлення може бути реалізоване у висловленні в таких семантичних планах: 1) відношення з погляду його обізнаності в тому, про що йдеться у пропозитивній частині висловлення (епістемічна суб'єктивна модальність), 2) раціональна чи емоційна оцінка змісту повідомлення (аксіологічна суб'єктивна модальність), 3) міра необхідності чи бажаності з погляду мовця (волітивна суб'єктивна модальність) [2, с. 84].

У своєму дослідженні ми спираємося на розуміння суб'єктивної модальності як комунікативної одиниці, що реалізується у вигляді різноманітних ставлень адресанта до повідомлюваного: позитивних / негативних, очікуваних / неочікуваних, приємних / неприємних, прийнятних / неприйнятних, серйозних / несерйозних, впевненості / невпевненості, згоди / незгоди та ін. [1, с. 185].

Епістолярний текст за своєю природою є поєднанням об'єктивної модальності, що проявляється у відбитті конкретних явищ дійсності (зокрема це увага до біографічних фактів, соціально-історичних подій, суспільно-політичних реалій, опис повсякденного побутового життя тощо) та суб'єктивної модальності, пов'язаної зі спостереженнями, оцінкою й внутрішніми переживаннями адресанта, що сприяє глибшому осмисленню дійсності та відображенню авторської картини світу. Модальність як семантико-прагматична складова епістолярної комунікації є також маркером морально-естетичних та емоційно-вольових виявів мовців.

Авторська модальність як багатоаспектна категорія може бути виражена на різних рівнях епістолярного дискурсу. На рівні комунікативно-

прагматичному вона проявляється, наприклад, у виборі тематичного наповнення листа, його директивному характері, використанні авторизованих нарративних моделей (хоч і невеликих за обсягом), структурі тексту тощо. Адресант може вдаватися до різних стратегій для відтворення авторської модальності, наприклад, опис подій з коментуванням власного погляду на них, вираження своїх почуттів і думок, аналіз ситуації тощо. Суб'єктивна модальність епістолярію репрезентується через реакції мовця (часто емоційні) на зовнішній світ і виявляється в оцінці інформації, поясненні, спонуканні до дії. Саме емоційність, іноді неусвідомленість поведінки, миттєві настрої дописувача, а також індивідуальний авторський стиль і відрізняє лист від звичайного повідомлення чи констатації фактів.

Суб'єктивно-модальний план епістолярного тексту формують найрізноманітніші мовні засоби, які уможливають не лише передавання інформації, а й ставлення адресанта до повідомлення, тобто автор може висловлювати свої емоції, оцінки, думки, встановлювати контакт з адресатом, впливати на нього за допомогою мовного ресурсу. У межах пропонованого дослідження лише окреслимо мовні домінанти у вираженні суб'єктивної авторської модальності епістолярного тексту.

Лексичні засоби. Це слова і вирази, які відображають емоційний стан адресанта, слугують для опису почуттів, а також експлікують емоційні відтінки в оцінці явищ, подій, людей тощо. Виокремимо емоційно забарвлені лексеми, наприклад: *“Але найбільше я люблю, вболівати і шаленію за Андрія Шевченка. Він для мене все! Я люблю його до нестями”* (лист з газети) та оцінні слова, наприклад: *“Чубинський – дурень, лиш язиком ляпа, а діла – як з птиці молока. ...Кажуть, сама падлюча газета чи журнал, чи що”* (А. Свидницький).

Граматичні засоби. Автором може використовуватися широкий комплекс морфологічних засобів та синтаксичних конструкцій, які є дієвими формами відображення його ставлення до змісту листа, а саме: а) речення з модальним значенням, які містять указівку на бажання, волевиявлення адресанта, необхідність виконання дії та ін.: наприклад: *“Як я хочу, безумно хочу зараз бачити тебе, чути биття твого серця, відчувати бодай маленьку ласку твою, ще раз почути, що ти моя”* (М. Коцюбинський), *“Нам треба порадитись і чимсь запобігти біді”* (М. Коцюбинський); б) модальні слова і сполучення, що часто виступають у реченні як вставні елементи; вони вказують на вірогідність / невірогідність; можливість / неможливість, впевненість / неупевненість, маркують власний погляд мовця, ставлення до сказаного та оцінку, наприклад *“Мені часом аж досадно, що я така вже аж занадто витримлива, – се таки, певне, якась нечувственисть, чи що!”* (Леся Українка), *“Я впевнений, що вони житимуть хороше,*

в добрі і злагоді” (лист з газети), “Про Кленову смерть я, на жаль, довідався найскорше, як був і поінформований про його хворобу” (Л. Мосендз); “Таким способом, **сподіваюсь**, подаріж буде приємна дуже” (Леся Українка); в) емоційно-експресивні, експресивно-підсилювальні та модальні частки, які є репрезентантами суб’єктивного ставлення до повідомлюваного, безпосередніх реакцій у відповідних ситуативно-комунікативних умовах, наприклад: “**Що то за пишне оповідання, ота “Некультурна”!**” (Леся Українка); “**Ще раз – не сердись**” (В. Стус); г) емоційні вигуки, що теж відтворюють реакцію дописувача на хвилюючі моменти, переживання, почуття, наприклад: “**Ех!.. Знову кайдани на слово**” (Гр. Тютюнник); “**Господи, як болить серце за всіх вас!**” (Остап Вишня), “**Дмитро переписав мені «Поему гори – гарно місями, глибоко – аж-аж! – місями, здебільша ж – манірно, ой манірно**” (В. Стус).

Стилістичні засоби. Серед різноманітних прийомів, які в епістолярному дискурсі створюють ефект підвищеного емоційного реагування чи психологічного навантаження і таким чином краще ілюструють авторське бачення, є тропи та стилістичні фігури. Наприклад деякі з них: “Я живу неймовірно **весело**, аж **плакати хочеться**” (В. Симоненко) – оксиморон; “У мене все так, як народна мудрість **рекомендує: “брохо в голоде” (ой, і пицца ж!!!), голова в холоді, а ноги в теплі (у валянках). ...А взагалі, як там воно “вопче”?**” (Остап Вишня) – іронія, сарказм. У таких конструкціях яскраво відчутне хвилювання адресанта, відображені почуття, що його переповнюють, до того ж посилюється експресивно-емоційний вплив на реципієнта тощо.

Цитування. Цитати, крилаті вислови в епістолярному тексті є дієвими засобами переконання, доказовості думки, підтвердження повідомлюваного, вони ілюструють й аргументують авторський погляд на зміст листа.

Висновки. У дослідженні нами лише окреслено деякі теоретичні і практичні аспекти у питанні авторської модальності в епістолярному дискурсі. Важливо наголосити, що авторська модальність може бути виражена різними способами залежно від мети листа, відносин між автором та адресатом, тональності спілкування, контексту тощо.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності : монографія. Київ : Міленіум, 2006. 226 с.
3. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.